

Mulm og Skræk og Kamp og Død

Johs. Ewalds »Rolf Krage«

Af FLEMMING LUNDGREEN-NIELSEN

Indledning. Johannes Ewalds første nordiske drama, prosasørgespillet *Rolf Krage*, er ikke vurderet højt i Ewald-forskningen¹. Det er behandlet, mest med henblik på stil- og formproblemer, i forskellige sammenhænge. Rækken af analyser har imidlertid gjort stykket til et litteraturhistorisk og filologisk demonstrationsobjekt, der efter brugen pietetsfuldt lægges til side igen. Resultaterne af de mange punktundersøgelser vokser ikke sammen til en helhedsforståelse.

Går man tilbage til litteraturen om Ewald skrevet af hans jævnaldrende og yngre beundrere i de første tredive år efter hans død i 1781, ser man, at *Rolf Krage* for dem i høj grad har været et levende digterværk. Samtiden har opfattet den enhed i det, som senere tider har savnet. En ny læsning af teksten kan med fordel udgå fra de unge Ewaldianeres vurderinger. Den nyere Ewald-forskning forudsættes i det følgende bekendt og inddrages derfor kun undtagelsesvis. Interessen skal her samles om spørgsmålet: hvad handler *Rolf Krage* egentlig om?

Teksthistorie og modtagelse. *Rolf Krage* er skrevet i vinteren 1769–70 og forelagt Selskabet til de skønne og nyttige Videnskabers Forfremmelse til bedømmelse i et møde den 8. februar 1770. Dommen, som faldt en måned efter, var kun betinget positiv; Selskabet ville hverken bekoste eller tilråde trykning, og det var antagelig alene ved Klopstocks mellemkomst, at Ewald fik en pengesum som vederlag². Ewald måtte så samle private abonnenter; den 6. februar 1771 averteredes *Rolf Krage* til salg, men havde ikke held hos kritik, publikum eller teaterdirektion³. Stykket blev ikke opført, fordi prosaformen diskvalificerede det som en tragedie.

Ewald har selv udtrykt sin mening om *Rolf* i en planlagt, men uudenyttet foretale til optrykket i *Samtlige Skrifter* 1780 ff.⁴:

Naar jeg siger, at jeg selv ynder Stykket, saaledes som det er nu, ligesaa høit som noget af dem, jeg agter for mine bedste, om ikke høiere; saa siger jeg en nøiagtig Sandhed, og en, som vil frikiende mig for det Ondartigste i Autoregensind, men en som jeg dog ikke

er overmodig nok til at ville berolige mig selv og andre med, da det Spørgsmaal altid bliver tilovers, hvorfor jeg, trods alle anførte Grunde, er saa uenig i min Smag med Mængden af mine Læsere.

Videre begrundet Ewald sin kærlighed til *Rolf* med dramaets placering i forfatterskabet som overgangen fra Corneille til Wielands Shakespeare, Ossians Sange og Klopstocks *Messiade*. Det er uvist, om Ewald i den ufuldendte fortale ville have forsvaret også selve skuespillet; han var ingen ynder af æstetisk teoretiseringen.

Rolf får i 1771 to anmeldelser. Den første og anonyme er ikke stort mere end et udførligt handlingsreferat⁵. Den anden og langt vægtigere er skrevet af sprogmanden og kritikeren Jacob Baden, som er otte år ældre end Ewald og, hvad anmeldelsen klart viser, vokset op med den franske smag uden dog at være ortodoks klassicist. Baden fastslår, at man principielt må skelne mellem tragiske og blodige begivenheder, og efterlyser en højere hånds virken i Ewalds handlingsgang. Rolfs skæbne kalder ikke på deltagelse, da hans død i tragisk forstand er unødvendig; den kunne være forebygget, om han og hans folk ikke havde ladet sig overvælde af vin og søvn. Uden at nævne Aristoteles' navn henviser Baden til det græske drama, hvor sjælen såres med skræk, men heles med medynk — en proces Ewalds *Rolf* ikke sætter i gang. Stykket har ingen moralsk nytte, da drukkenskab i nutiden ikke har samme fatale følger som i sagntiden og da hævnlyst fremstilles som en dyd hos heltene, ikke en last. Den svenskfjendtlige tendens blotter stykket for politisk nytte, medmindre regeringen vil forny hadet til Sverrige. Efter denne kritik følger æstetiske indvendinger: der er mange usandsynligheder i handlingen, især i og omkring Hothers skikkelse. Til sidst dømmer Baden endnu engang ud fra den klassicistiske poetik⁶:

Hvad der er Hovedhandlingen i dette Stykke, er vanskeligt at sige. Er det Rolfs Mord, saa synes dette at gaae alt for tilig for sig, allerede i tredje Handling [5: akt]. Er det Hævnen over hans Død, saa skeer hans Mord for sildig; og overalt er Anlægget af de første Acter ikke derefter. Men enten Rolfs Død eller Hævnen over hans Død er Hovedhandlingen, saa er den i vore Tanker, saa blodig og mordisk den til visse er, lidet tragisk; og skulde Stykket opføres paa Skuepladsen, maatte man intet bekymre sig om Horazes Forskrift: *Non intus/digna geri, promes in scenam* —/ men lade det grueligste Slagterier gaae for sig i Tilskuernes Øyne.

Badens kritik udtrykker den klassicistiske kunstscoles opfattelse. Lig-

nende indvendinger rejses – suppleret med en beklagelse af prosaformen – i P. F. Suhms korte omtale i hans københavnske *Samlinger* 1775⁷.

Rolf møder i to tyske oversættelser fra 1772 ikke bedre forståelse i Sturm und Drang-tidens Tyskland. Goethe afviser i 1772 i Frankfurter gelehrte Anzeigen J. G. Jopperts oversættelse ironisk og uden argumenter, og hans ven Johann Heinrich Merck skriver i 1773 om den anden (anonyme) oversættelse, at stykket består af kold deklamation, lange monologer, de latterligste episoder og alt for megen dydsfilosofi. Merck er dog den første anmelder, som ser en linje i stykket: »Die Verrätherey Hiartwars, macht die Haupthandlung aus«⁸.

Ewalds jævnaldrende, W. H. F. Abrahamson formulerer det første forsvar for *Rolf* i en stor og velræsonneret anmeldelse af Ewalds *Samtlige Skrifter* II 1782, umiddelbart efter digterens død⁹. Abrahamson finder hos Ewald alle de store fortrin, som kendes fra Shakespeare: stadig og fast handlingsgang, tydeligt betegnede karakterer, lykkeligt opfundne biomstændigheder og kraftigt sprog. Han analyserer dramaets personer grundigt og dygtigt, med dulgt polemik mod Baden, således i omtalen af Gevar, der ikke er »Natur, som vi efter vore indskrænkede Begreber ønske den at være, men saaledes som den er«¹⁰, altså ikke idealistisk, men realistisk portrætteret. Abrahamson imødegår resolut Badens kritik af Rolfs død i skuespillets midte, og betegner dette træk, hvis u-aristoteliske karakter Ewald selv havde indrømmet¹¹, som stykkets egentlige pointe¹²:

Hvilket Overlæg viser det, at Rolf allerede falder i tredje Act, midt i Stykket. En mindre god Digter havde giemt Kongens Død til de sidste Scener i 5 Act, for at ende med dette afgjørende Slag, og havde da maaskee troet, at have gjort sine Sager ret brav. Ikke saaledes Ewald. Han tænkte sig en Handling, og ikke en enkelt Person, som sit Stykkes Formaals. [. . .] Saare vel gjorde da Digteren, og til megen Fordeel for sit Stykke, at han lod Rolf falde i Midten af Stykket. To Hovedgjenstande have vi blant Personerne, Rolf den ene, og hans Kiemper den anden. Rolf har været Hovedperson i de tre Acter, og nu blive Kiemperne det i tvende andre. Dog hvilket vel iagttaget Forhold: Han, den ene Mand er den vigtigste tre hele Acter igiennem; Kiemperne, som ere mange, ere det kun i tvende. –

Abrahamsons gennemgang af *Rolf* er fordomsfri og velafbalanceret, skønt naturligt præget af Ewaldianernes opgør med klassicismen og sympatisk indstillet over for den nyligt døde digter. Bestemmelsen af

handlingen i helhed, og ikke en enkelt persons skæbne, som stykkets emne er væsentlig og frugtbar.

I en artikel i *Den danske Tilskuer* i 1793 – med motto af *Hamlet*: 'Twas Caviare to the General – fortsætter K. L. Rahbek, der allerede som dreng var optaget af *Rolf*¹³, forsvaret for Ewalds sørgespil. Rahbek sammenligner Ewalds personkarakteristik med Shakespeares og Homers og skriver om stykkets enhed¹⁴:

Var Rolf Krage virkelig Stykkets Helt, maatte det ved hans Fald være ude; men det er han ikke, den fornemste Interesse hviler virkelig ikke paa ham, men paa den heele Handling; vi have seet Forræderiets Udbrud og Fremgang, men vi maae og see dets Udfald; og vor Nemesis – som Lessing kalder det – vilde ingenlunde være fornøiet, hvis Stykket her var ude.

Rahbek gentager sin tese i konklusionen¹⁵:

At Stykkets Handling er een, og fuldkommen, kan vel neppe nogen nægte; den er nemlig Hiartvars Sammenrottelse; men da Stykket til Uheld hedder *Rolf Krage*, have Hverdagskunstdommerne fundet, at der i de to sidste Acter ingen Handling kunde være.

En menneskealder senere refererer Rahbek i sin og Nyerups danske litteraturhistorie hele debatten omkring *Rolf* og sætter et citat af Goethe op mod Badens beklagelser over den manglende moralske nytte af stykket¹⁶:

Et godt Kunstværk – siger meget træffende Göthe i sit *Levnetsløb* (Aus meinem Leben 3 D. S. 225) og i Anledning af de sulzerske Moralfordringer – kan og vil have moralske Følger; men at fordre moralske Formaal af Kunstneren, vilde være at fordærve ham hans Haandværk.

I 1810–11 erklærer Adam Oehlenschläger i sin første forelæsningsrække som professor i æstetik, over Ewalds digtning, at stykkets egentlige motiv er modsætningen af troskab og utroskab, at Ewald derfor har gjort ret i at fortsætte handlingen ud over Rolfs død, ja, at Viggos hævn, »Kronen paa den danske Troskab«, antagelig har været et af de hovedmomenter i historien, der har begejstret Ewald til at skrive sit sørgespil. Til slut roser Oehlenschläger Ewald for at have givet læserne et helt indtryk af den bemærkelsesværdige handling, »det meest glimrende Exempel i den danske Historie paa Troskab og Utroskab«¹⁷.

De oldnordiske motiver. Ewalds først i 1920 offentliggjorte kladde¹⁸, som er meget forskellig fra den trykte udgave, giver Abrahamson, Rah-

bek og Oehlenschläger ret i deres opfattelse af *Rolf Krage* som et drama med en handling som hovedmotiv: en demonstration af troskab over for utroskab. Et vigtigt udgangspunkt har for Ewald været den nordisk oldtids berømteste kvad over dette emne, Bjarkemål, som det er parafraseret på prosa af Anders Sørensen Vedel i hans Saxo-over-sættelse fra 1575. Saxo er efter oplysningen i Ewalds argumentum dramatis eneste kilde¹⁹. Her skriver Ewald om Bjarkemål, at det giver »af den gamle Skiald fortalt saa høit et Begreb om dem [de danske kæmper], at det neppe vil kunde forædles af nogen Digter«²⁰. På trods heraf har Ewald, skønt han i kladden lod Vedels parafrase indgå så godt som ordret i IV. og V. akt²¹, i den endelige version uden held omskrevet Bjarkemål til en mere retorisk og forfinet klassicistisk stil.

Den tragiske idé, som man med urette har savnet i *Rolf Krage*, er allerede til stede i Ewalds kilde. Bjarkemål beskriver ikke alene den ydre kamphandling, men fremsætter også en idé: hirdmandens ubetingede troskab mod kongen²². I kampene omkring Rolfs lig lider hans mænd nederlag, men nederlaget er en bekræftelse af deres troskab. *Troskaben mod kongen* bliver også Ewalds hovedmotiv. Efter Rolf falder Hjalte, Biarke og de andre kæmper i håbløs strid; Viggos tilsyneladende forræderi bliver den eneste vej til hævn, men bringer også ham døden. Troskaben kan imidlertid først give sig dramatisk udslag, da Rolf (i III.9–10) er dræbt af Hiartvar. I de tre første akter ses Lejrekæmperne berusede og ubekymrede, og interessen må derfor samles om titelpersonen Rolf, en uegnet hovedfigur, da Saxo har haft så lidt at fortælle om hans heltegerninger (drabet på gnieren Rørik, hans gavmildhed over for Viggo, hans tålmodighed, hans besøg hos og flugt fra Adils). Af alt dette, der er heroisme på et andet plan end f. eks. Stærkoddens bedrifter, har Ewald skabt en forædlet og forfinet kongeskikkelse, en »Menneske-Ven« (Hother i II.8), som med bedrøvet resignation ser og tager del i tidens barbariske udskejelser. Hans dødstale (i III.10) er en oplyst enevældig monarks drøm om en velfærdsstat; hans sidste ord bliver »Danmark«, et udtryk for både Valdemarstidens og det 18. århundredes patriotisme, næppe for en oldtidsfølelse. Kongens ædle og gode sindelag, hans tålmodighed, der grænser til enfold²³, er skildret i det følsomme dydsdramas smukkeste stil, men Rolf er for lidt menneskelig, for ophøjet over de omgivende, realistisk gengivne figurer til at kunne fylde dramaets centrale plads. Fejlen er ikke Ewalds, men kildens. I Bjarkemål er Rolf først og fremmest den, kæmperne viser troskab mod: de er i digtets første plan, Rolf kun i andet²⁴.

Ewalds drama tager først fart efter III. akt, da kæmpernes sorgløse glæde afløses af deres bestemte vilje til at holde, hvad de lovede deres konge. Klopstocks dom at de to sidste akter savner de førstes ild må underkendes²⁵. Hialte hilser (i IV.5) med begejstring sin dødsnat:

Nødig vilde jeg døe, førend jeg fik gjort retskaffen fyldest for mig . . . Øieblik! . . . høitideligt for den troe Tiener, og for den Taknemmelige . . . Du, det eneste, hvori Kiemperen kan giengielde sin Herres Velgierninger . . . Du skal ikke undgaae mig . . . Vær mig velkommen, græsselige Nat! . . . værer mig velkomne klirrende Sværd! . . . og du, mit Blod! . . . Kun at Odin holder sit skinnende Skiold over min Konges Hoved . . . og over mine unge Venner . . . og over de ubevæbnede Borgere! Dette mit tyske Sværd gav Rolf mig, da jeg havde soret derpaa . . . Nu, nu skal det erindre mig om min Eed . . . og opfylde den! . . .

Alt må vige for denne troskab. Den kommenteres i selve dramaet af Hother og Gevar. Gevar siger (i IV.6): »Jeg kiender de Danskes Troeskab . . . Faar de først at vide at deres Konge er falden, vil neppe blive levende Mand tilovers af dem«, og Hother fremhæver (i V.1) »den vilde Glæde, det halv fortvivlede Mod, som havde efterladt sig stærke Træk i de faar bevæbnedes Ansigter«, hvortil Gevar svarer: »Jeg sagde dig det, at de Danskes Troeskab har neppe sin Lige . . .«. I kladden siger den svenske kæmpe Hunding, der er karakteriseret som nidding, da han foreslår Hother at myrde den sovende Rolf: »Troeskab mod sin Konge [o:Hiartvar] er dog den vigtigste Dyd«²⁶, men replikken udelades i den endelige version (III.4); den feje Hunding må ikke repræsentere samme troskabsideal som Hialte, Biarke og Viggo. Omvendt tillader Gevar i sidste scene de svenskere at flygte, der med ærligt kæmpemod har stridt for Hiartvar, fordi »de har adlydt deres Konge« (V.7), mens danskerne efter Saxo »sloge dem ihjel / oc lode dem bøde met Halsen / at de haffde saa suigeligen myrt den gode trofaste Kong Rolff«²⁷. Troskab omsat i ærlig dåd og ærlig død er *Rolf Krages* tema. Selve ordet *tro* er – med sammensætninger og afledninger – et sprogligt ledemotiv i stykket (som *Hunger* er det i et af Ewalds formentlige forbilleder, H. W. v. Gerstenbergs prosadrama *Ugo-lino* fra 1768²⁸).

Hirdmandstroskaben belyses også i Hother, der i de to sidste akter lider svare kvaler ved at måtte holde sin ed til den uædle KongHiartvar, men som overvinder trangen til at bryde sit ord (IV.6; V.2). Der forekommer også andre former for troskab. Den af Ewald tilsatte Gevar-

Hother-intrige, måske medtaget som forbindelsesled til senere skjoldungedigtning²⁹, sætter den ædelt udførte blodhævn som en pligt over for »dem, som gav os Livet« (Gevær i II.6). Biarke og Rude viser troskab mod Agners minde, fordi han faldt som en mand i ærlig tvekamp (I.1; II.5). Kun få steder tales om erotisk troskab: i den lille komedieagtige misforståelse mellem Viggo og Aluilde i anledning af Signe (IV.3-4, 8, 10; V.3-6).

En karakteristisk følge af hirdmandstroskaben bliver foragten for døden, udtrykt i heltene, der dør *den leende død*, et nordisk træk, som allerede det 17. århundredes oldforskning hæftede sig ved³⁰. Bjarkemål tillægger (i Biarkes tilbageblik) Agner Ingelsøn denne holdning, da han skæres midt over af Biarkes sværd, og i lidt ubestemtere form Hialte, da han opfordrer de danske kæmper til en gladelig død. Ewald har ladet alle tre hovedskikkelser blandt Lejre-kæmperne dø leende: Hialte råber i IV.8 (efter Saxo): »Men vi vil dø glade, og som Mænd vil vi dø med vor Konge«, Biarke siger, dødelig såret, ved Rolfs lig (i V.2): »Men jeg vil dø leende, som Agner døde . . .«, og Viggo siger efter hævnens over Hiartvar (i V.5): ». . . jeg leer af min Død« (de to sidste gange uden belæg hos Saxo). Skønt Saxo anfører, at Rolf døde gladelig og mandelig³¹, har Ewald ikke ladet ham dø leende: han bøjer sig uden angst for Alfaders vilje og sender sine sidste tanker til venner, undersætter og fædreland. Den trods mod skæbnen, der ligger i den nordiske dødsforagt, har Ewald ikke villet plette den anakronistisk fromme Rolfs karakter med. Hans død skal ikke illustrere noget, men blot indtræffe for at dramaets idé kan udfoldes i handling, da de tre største danske kæmper, vældige helte hver efter sit væsen, føres frem mod opfyldelsen af deres bestemmelse i tilværelsen: døden med og for deres konge. Denne forståelse af Rolf-kæmpernes død afspejles i deres dødsord: Hialte (i V.2): ». . . saa læg mig ved Fødderne af min Konge . . .«, Biarke (sammesteds): ». . . Kan mine Been blive lagte hos Agners . . . eller . . . hos Rolfs . . .«, og Viggo (i V.5): ». . . Jeg har hævnnet min Konge . . . og hos ham vil jeg falde . . .«.

Et nordisk clement, som Ewald ligeledes overtager fra Bjarkemål, er hensynet til *eftermælet*. Hialte skildrer i sin dødstale over Rolf (i IV.8), hvorledes kongen og hans tro mænd vil blive husket i årtusinder:

Han er død . . . men hans Rygte er stort og evigt . . . I evige Bauta Steene skal Rolfs Helte-Giærninger indgraves, og efter tusinde Vintre skal Skialderne endnu synge om hans Fromhed og Gavnildhed [. . .] . . . som Mænd vil vi dø med vor Konge . . . [. . .] . . . Naar vore

Legemer ere bortsmulrede i Støv, da skal vor Dyd og vor Troeskab
giøre os udødelige . .

Rude taler – uden belæg i Bjarkemål³² – til den døende Biarke
(i V.2):

Du dør som en Helt, min Biarke . . Alle, som hører det, skal
misunde dig . . og mig, som du elskede . . Efter tusinde Aar skal
endnu de unge Møer synge din Roes for deres Brudgomme, de unge
Helte, naar de gaae i Kamp for deres Konge, og sige til dem: For-
tien at døe, som Biarke døde . .

Endelig er også *kampglæden* hjemlet i Bjarkemål, i Hialtes stadige
råb. Hos Ewald håner Viggo (i I.2) den svenske kong Hiartvar som en
mand, der »seer ud, som den der havde stor Lyst til at døe af Alder-
dom . .«. En personifikation af Lejrehirdens kamplyst, som selv den
danskfjendtlige Hunding (i III.4) må beundre, er Hialte, der i I.3
»kommer leende ind, med Sverd og Skiold« og i I.4 med en vending,
der kunne have stået i en saga, udfordrer Hiartvar til øjeblikkelig
tvekamp, »fordi det synes mig ikke got, at du lever til i Morgen . .«.

Den nordiske mytologi er – trods Skuldes påkaldelse af Loke og jæt-
ter (I.7; II.2) og trods kæmpernes tale om at gå til Valhal (Hunding
og Hother III.4; Viggo IV.1; Hialte IV.7; V.2; og Biarke IV.9) – kun
udnyttet overfladisk, især i sammenligninger, eder og affektudbrud;
Ewald begår her grove fejl (Fenriks-Ulven, Hvidskialf³³). Heller ikke
i Bjarkemål spiller mytologien nogen væsentlig rolle: heltene taler
ikke om at skulle gæste Odin i kvæld og gense Rolf, men – som Ewalds
Biarke i V.2 – om at ligge med Rolf på valen som bytte for ørne og
ravne³⁴.

Hovedmotivet i *Rolf Krage* og de deraf følgende nordiske træk kan
således i så godt som alle tilfælde føres tilbage til Bjarkemål³⁵.

De moderne træk. Da Ewald hverken har kendskab til oldnordisk
sprog eller til Herders sprogfilosofi, søger han ikke at skrive i en arkai-
serende stil, men vælger, som siden det 18. århundredes nordiske novel-
lister, *en moderne sprogform*³⁶. Den vedelske krønikerprosa, som gen-
nem Bjarkemålspassagerne så stærkt præger kladden, er i den endelige
version til skade for den stilistiske enhed blandet op med moderne stil-
arter, den retorisk-patetisk-sentimental og den følsomme. Ewalds opgave
i *Rolf* svarede til Gerstenbergs i *Ugolino* (som Ewald skal have inter-
esseret sig for, netop da han skrev *Rolf*³⁷): at skabe en moderne rea-
listisk og dog patetisk tragediestil uden om klassicismens retoriske

alexandrinerdiktation. Ewalds løsning af opgaven er så lidt som Gerstenbergs kunstnerisk vellykket, men samtidsanmeldelserne viser, at Ewalds blandede stil var rigtig, for så vidt som den virkelig gav formodningsfri læsere en oplevelse af oldtiden og i enkelte træk forekom barbarisk, Shakespearesk og vel også nordisk³⁸.

Det historiske miljø gengiver Ewald, der ikke har dybere historisk viden, med pudsigt naivitet (Lejre Slot med flere slotsgårde, omgivet af haveanlæg med løngange og illuminerede lysthuse; vikingeskibe med dæk og mærs). Han har efter sin fortale til Jopperts oversættelse ikke villet belære, men kun forklare den historiske handling, så den kunne forstås³⁹:

. . ich habe aber bloss für Zuschauer geschrieben, die immer das, was sie sehen, verstehen wollen, nicht aber immer gelehrt seyn . .

Den illusionsbrydende hyldest til den danske kongestamme i *slutscenen* er et konventionelt indslag, som Ewald iøvrigt efter Rahbeks oplysning var utilfreds med i sine senere dage og tænkte på at udelade i en ny udgave⁴⁰.

Anakronismerne i stil og miljø, som Ewald har fælles med et af sine forbilleder, Shakespeare, virker grelle sammenholdt med det 19. århundredes nordiske dramatik. Men Ewald kan ikke med rimelighed lastes for, at romantisk sprogtænkning og romantisk historiesans har lukket hans digtning til for en nyere tids læsere.

Oldtidskæmpernes troskab mod Rolf har Ewald sikkert forstået som idealisme, skønt der i oldtiden nok har været nøje sammenhæng mellem en konges gavmildhed og hans hirdmænds kamplyst⁴¹. Troskaben er derfor ikke nærmere motiveret. Derimod har Ewald omhyggeligt analyseret *de utro karakterer*, Skulde og Hiartvar.

I skildringen af Rolfs dæmoniske halvsøster Skulde griber Ewald det tragiske blodskamsmotiv, som han ikke har villet gøre til dramaets bærende tema: Rolf er søn af Helge og Helges datter Urse. Skulde begrunder sine intriger mod Rolf med, at hun er Helges ægte datter, mens Rolfs blod er uægte, hvorfor hun må betragte ham som usurpator (I.7; II.2; III.6–7; også Rude I.5 og Hunding II.4). Efter Skuldes død (i III.7–8) forsvinder motivet helt. Det er uden betydning for Rolf, som intetsteds føler sig skæbneramt eller dødstegnet for sin urene oprindelse. Rolf selv forklarer Skuldes opførsel som følgen af »en vis Stolthed« (III.8), samme stolthed forfører Hiartvar (hans egne ord i I.7). Heller ikke Hiartvar udleveres som teaterskurk, også han forklares psykologisk. Rolf henviser (i III.8) til hans beundring for Skulde og til hans

ungdom og ubesindighed. Efter Rolfs død viser han tegn på »Anger« (hans eget udtryk i III.10), men da han i V.4 dukker op igen som overmodig hersker og dødsdømmer Hother, kan han med fuld poetisk retfærdighed fældes af Viggo. I kladden har Ewald antydnet en fysisk årsag til hans unordiske væsen: han undskylder sig ved Rolfs gilde fra at drikke med sit svage bryst og hoster, siden tales der om hans »Bryst-Syge«, om hans »skrøbelige Helbred« og om at han har »ont for Brystet«⁴². Af denne naturalistiske forklaring, der kan minde om Shakespeares i *Richard III* (I.1), har Ewald i den endelige udgave kun overført en enkelt bemærkning af Viggo (i I.2) om Hiartvars omhu for sit helbred, der i sammenhængen af den mistænksomme Rude udlægges som list.

Ewald har villlet gøre Skuldes og Hiartvars forræderiske handlinger forståelige ved at give dem en psykologisk baggrund. Det er den Fieldingske romans blandede karakterer bragt over på scenen.

Slutning. I det 18. århundredes digtning over oldnordiske emner fra Suhm, Samsøe, Pram og Falsen til Øhlenslægers og Grundtvigs ungdomsforsøg er der en stående konflikt mellem på den ene side stoffets heroiske holdning og på den anden hældningen mod sentimentalisme og dydssværmeri i den digteriske udførelse, kort udtrykt: heros – eros.

I *Rolf Krage* ene af århundredets oldnordiske digterværker overvinder den heroiske holdning den følsomme: døden for kongen er mere tiltrækkende end et fortsat liv med den elskede. Allerede Rudes beretning (i I.1) er symptomatisk: Agner forlod Rude ved deres bryllup for at kæmpe mod Biarke og dø: »Han flyede for sin Bruds Taarer og for hendes udstrakte Armer . . .«. Siden løsriver Hother sig, omend med vanskelighed, fra de søde forestillinger om Nanna for at hærde sig til blodhævnen (III.1,3). Aluilde bebrejder (i V.3) Viggo, at han husker at være hendes, men har glemt sin konges hævn. Tydeligst sejrer oldtidsheroismen i forholdet mellem Hialte og Signe. Ewald har forædlet det historiske stof: pigen, der hos Saxo er »it løst Quindfolck«⁴³, følgelig i Ewalds argumentum »en DELILA«, er blevet til en øm elskerinde med det opfundne navn Signe. Da Signe (i IV.2) vil holde Hialte tilbage fra kamp og død, henviser han til sin troskabsed. Hos Saxo (og i argumentum) spørger hun, hvem hun skal favne efter hans død, hvorpå han med hånsord skærer næsen af hende. I *Rolf* spørger hun kun på skrømt, stikkes ned i Hialtes bekendte hidsighed, men er ikke død og

dukker siden, med spyd, skjold og hjelm, op på valpladsen. I kampfummelen finder de elskende hinanden igen og dør sammen, men for begge er (i IV.7) troskaben mod kongen vigtigere end deres kærlighed: Hialte kalder livet bedrøveligt, når man har mistet sin konge og sin brud, og Signe lover at bløde for kongen og for Hialte – begge steder i nævnte rækkefølge⁴⁴. Når kvinder i det 18. århundredes øvrige oldnordiske digtning forklæder sig i panser og brynje – Hildegard i Suhms *Haldan* 1775, Alvina i Prams *Frode og Fingal* 1790 og Gundvar i Øhlenslægers *Erik og Roller*-fragment 1802⁴⁵ – er det kun beregnet på at give de elskovsforagtende nordiske helte sans for kærlighed, så pigerne, når de afsløres, kan udfolde sig i deres fulde skønhed og blødgøre kæmperne. Hos Ewald omskaber kærligheden – med Signes ord i IV.2 – »den frygtsomme Pige til en Heltinde«: den kælneløvske bliver en skjoldmød, der går i døden med den elskede for kongen.

Hvis man hæver sig over de kunstneriske ufuldkommenheder i *Rolf Krage*, ser man en klar holdning. Hverken dydsfilosofien i Hother-Gevar-intrigen eller kærlighedsfølelserne hos Hialte, Viggo og Biarke kan hævde sig over for troskabstemaet fra Bjarkemål. Ikke med urette er dramaet blevet en vigtig inspiration for Oehlenschläger og Grundtvig⁴⁶; det kan i nordisk tendens godt måle sig med senere danske Rolf Krage-digtninge⁴⁷.

Det er forståeligt, at Ewald har gendigtet oldsagnet i en række af de lidenskabelige og voldsomme ydre handlinger, der er Sturm und Drang-tidens reaktion mod det blækklattende 18. sekel, og at han har anslået en tidstypisk undergangsstemning (som i Ossians sange eller Gerstenbergs *Ugolino*), en fornemmelse af »Gudernes Tusmørke« (Rolfs norrønisme i III.7), eller, i Signes mere tidsbundne stil (i IV.2), en blanding af »Mulm og Skræk og Kamp og Død«. Men *Rolf Krage* er ikke blot drab og blodsudgydelse. Dramaet tilhører trods stilistiske lån heller ikke det følsomme skuespil, hvor dyden vinder ydre sejr i en lykkelig slutning af praktisk moralsk tilsnit⁴⁸. Den centrale idé, hentet fra Bjarkemål hos Saxo, *troskab mod kongen til og endda ud over døden*, foregriber Schillers og Oehlenschlägers tragiske idealisme. Biarke og Hialte falder, for så vidt meningsløst, da deres konge er dræbt: menneskene lider nederlag, men nederlaget er ideens triumf. Instinktivt har Ewald, så usikker han ellers stod over for det oldnordiske, opfattet grundholdningen i beretningen om Rolf Krages død og har om-sat den i dramatiske situationer, udført efter aktuelle litterære mønstre.

Rolf Krage kan læses som et moderniseret Bjarkemål (med lidt flere optrædende end det oprindelige), en prosadigtning om hirdmandstroskab.

Det er et af de mange paradokser i Johannes Ewalds forfatterskab, at han, ved at gennemføre troskabsmotivet, trods sine manglende historiske kundskaber og prætentioner i *Rolf Krage* har skrevet det 18. århundredes mest nordiske digterværk.

NOTER

Forkortelsen SS henviser (med bind- og sidetal) til Det danske Sprog- og Litteraturselskabs tekstkritiske udgave, Johannes Ewalds Samlede Skrifter, I–VI, 1914–1924. Ved citaterne i afhandlingen henvises der i selve teksten i parentes til Handling og Optrin (3: akt og scene), når den endelige version benyttes, mens der ved citater af kladden henvises via en note til sidetal i bind V.

(1) Ewald-forskningens vurderinger af *Rolf Krage* er følgende: Chr. Molbech: Johannes Ewalds Levnet, 1831 (s. 94–109: prosaformen forfejlet; mere moderne end antik karakter, da Snorre og sagaerne ikke inddrages). J. S. Welhaven: Ewald og de norske Digtere, 1863 (s. 146–151: stoffet grebet fejl; brugen af det nordiske parodisk). N. M. Petersen: Bidrag til den danske Litteraturs Historie, V. 2, 2. udg. 1871 (s. 265–268: savn af handling, Klopstocksk kedsommelighed). Sigurd Müller: Om Johannes Ewald som dramatisk Forfatter, 1876 (s. 8: savn af dramatisk komposition og koncentration, Saxo fulgt for nøje; gode psykologiske analyser). Martin Hammerich: Ewalds Levnet, 3. udg. 1882 (s. 44–46: forherligelse af dyder og heroisme, forræderiets psykologi). A. D. Jørgensen: Johannes Ewald, 1888 (s. 82–84: mere en genial studie end et udført digterværk, bør måles efter tidens standpunkt). F. Rønning: Rationalismens Tidsalder, II, 1890 (s. 87–97: savn af tragisk idé og historisk kolorit; moderne føleri og moralisme). P. Hansen: Illustreret dansk Litteraturhistorie, 2. udg. II, 1902 (s. 464–472: borgerligt sørgespil udført sentimentalt og snakkesaligt; det nordiske et overfladisk tilegnet sprog; udfordrende stilløshed). Anton Blanck: Den nordiska renässansen i sjuttonhundratalets litteratur, 1911 (s. 205–206: et prøvekort på tidens litterære moder, hæftet løst på en traditionel dramatisk konflikt). Hans Brix: Johannes Ewald, 1913 (s. 30–32: påvirket af Klopstocks Bardieter). Ida Falbe-Hansen: Øhlenschlägers nordiske Digtning, 1921 (s. 46–47: troskaben mod kongen er dramaets besjælende idé). Paul V. Rubow: Saga og Pastiche, 1923 (s. 4–5: ikke egentlig efterligning af norrøn stil, enkelte kulturord). Paul van Tieghem: Le préromantisme, I, 1924 (s. 174–175: første europæiske tragedie over rent skandinavisk emne; spor af Lessing, det borgerlige sørgespil, Ossian). Leopold Magon: Ein Jahrhundert geistiger und literarischer Beziehungen zwischen Deutschland und Skandinavien 1750–1850, I, Die Klopstockzeit in Dänemark. Johannes Ewald (det udkomne), 1926 (s. 368 ff., 534 ff.: Shakespeare-

indflydelsen). Vilh. Andersen: Illustreret dansk Litteraturhistorie, II, 1934 (s. 402–406: uhistorisk drama, vis romantisk stemning, Klopstock forbilledet, også spor af Shakespeare og Ossian; Skulde eneste virkelig nordiske skikkelse). Paul V. Rubow: Dansk biografisk Leksikon, VI, 1935 (s. 481–489: Ewald ikke egentlig tragiker, forløftede sig på opgaven). Ernst Frandsen: Johannes Ewald. Et Stykke dansk Aandshistorie, 1939 (s. 38–51: værket vigtigt i Ewalds æstetiske udvikling som hans frigørelse af fransk klassicisme; stærk indflydelse fra Ossian, også Klopstocks lyriske stil, ikke Bardieterne; episk kompositionsteknik). Alf Henriques: Shakespeare og Danmark indtil 1840, 1941 (s. 37–38, 210–213: forekommer samtiden Shakespearesk, men indeholder næppe entydige Shakespeare-træk). Helge Toldberg: Det nordiske Element i Johs. Ewalds Digtning, 1944 (s. 19–23, 32–37, 77–84: det norrøne kun overfladekrusninger, kilderne sekundære, en del fejl i det historiske ved sproglig misforståelse af Vedels Saxo; grundstemningen et produkt af Ewalds egen tid). F. J. Billeskov Jansen: Danmarks Digt-kunst, II, 1947 og sa.: Dansk litteraturhistorie (Politikens forlag), I, 1964 (henholdsvis s. 200–202 og s. 451–454: udadsøgende drama, sammensmeltning af sentimentalitet og moralitet; indflydelse fra Diderots konversationsstil). Bjørn Rasmussen: Adskilligt om Johannes Ewalds Theater, 1947 (Orbis litterarum, V, s. 114–124: ret beset et heltespil om Ewalds yndlingshelt Hother; Shakespeare en hovedinspiration; en opførelse var teknisk mulig). – (2) Det smagende Selskabs holdning blev stærkt kritiseret i det 19. århundrede, bl. a. af J. L. Heiberg. Et forsvar er leveret af K. F. Plesner: Det smagende Selskab 1759–1959, 1959, s. 38–44. – (3) Se Ewalds brev til boghandler Rothe 26.8. 1771 (SS IV, 1919, s. 344), og P. F. Suhm: Samlinger, I. Bind, III. Stykke, 1772, s. 228. – (4) »Et genfundet Ewald-dokument« i: Danske Studier, 1938, v. Alf Henriques, s. 77–78. – (5) Kjøbenhavnske Efterretninger om lærde Sager, 5.9. 1771, s. 561–572. – (6) Kjøbenhavnske Kongl. privilegerede Adresse-Contoirs Kritiske Journal, No. 43–44, sp. 337–346; citatet sp. 346. Horats-citatet (Man skal dog ikke bringe på scenen, hvad der burde ske bag den) fra *Ars poetica*, vers 182–183. – (7) P. F. Suhm: Samlinger, II. Bind, I. Stykke, 1775, s. 62–63; trykt i Chr. Bruun: Peter Frederik Suhm, 1898, s. 428. – (8) Frankfurter gelehrte Anzeigen vom Jahr 1772, (Neudruck) 1883, s. 624; i to anonyme anmeldelser sammesteds fra 14.7. og 8.12. 1772 – efter Neudrucks udgiver Wilhelm Scherer (s. LXXXIX–XC) antagelig også af Goethe – afvises på lignende måde en tysk oversættelse af *Adam og Ewa* og et udvalg af Ewalds oder. Mercks anmeldelse er trykt i Friedrich Nicolai's Allgemeine deutsche Bibliothek, XX, 1773, s. 207–210. – (9) Almindelig Dansk Litteratur-Journal, 3. årgang, 3. stykke, 1781, s. 340–370. – (10) Ibid. s. 352. (11) Fortalen til Jopperts tyske oversættelse 1772, SS V, 1920, s. 244. – (12) Almindelig Dansk Litteratur-Journal, 1781, s. 360–361. – (13) K. L. Rahbek: Erindringer af mit Liv, I, 1824, s. 76. – (14) K. L. Rahbek: Om nogle Skønheder i Rolf Krage, i: Den danske Tilskuere, No. 69 og 70, s. 545–560; citatet fra s. 556. Lessing om nemesis i omtale af Shakespeares Richard III i Hamburgische Dramaturgie, 79. Stück, 2.2. 1768, se Gotthold Ephraim Lessings sämtliche Schriften, X, 1894, s. 119. – (15) Den danske Tilskuere, 1793, s. 560. – (16) K. L. Rahbek og R. Nyerup: Bidrag til en Udsigt over dansk Digtetekunst under Kong Christian den Syvende, I (det udkomne), 1828, s. 270. Goethe-citatet fra *Dichtung*

und Wahrheit, 12. Buch, Goethes Sämtliche Werke (Jubiläums-Ausgabe), XXIV, s. 111–112. J. G. Sulzer (1720–79) var en moralistisk æstetiker af J. Bodmers didaktiske skole. – (17) Adam Oehlenschläger: Om Evald og Schiller, I, 1854, s. 88, 90, 95. – (18) SS V, s. 239–330. – (19) SS I, s. 275. Rolf Krages historie fortælles i Saxos Liber II, Vedels oversættelse 1575, facsimileoptryk 1967, s. XXXI–XXXIX. I anmærkningerne til *Rolf* – antagelig redigeret af Ewald selv – hentydes derudover også til Saxos Liber I, III, V, VI og VIII. Når Ewald i sit argumentum, SS I, s. 271, jævnfører Rolf Krage med Mutius Scævola, er sammenligningen hentet fra kommentaren til Stephanius' tekstkritiske Saxo-udgave fra 1644, *Notæ Vberiores in Historicam Danicam Saxonis Grammatici*, 1645, s. 72. Toldbergs formodning i *Det nordiske Element i Johs. Ewalds Digtning*, s. 80–81, om Ewalds kendskab til dette værk kan således bekræftes. – (20) SS I, s. 274.

(21) Vedels parafrase af Bjarkemål fylder 151 linjer, hvoraf godt $\frac{2}{3}$ indgår i kladden (IV.5, 7, 8; V.2), mens kun en tredive linjer er genkendelige i den endelige version. – (22) Axel Olrik: Danmarks heltedigtning, I, 1903, s. 63 ff., 83 ff. Hans Brix: Analyser og Problemer, II, 1935, s. 6 ff. – (23) Vilh. Andersen: Illustreret dansk Litteraturhistorie, II, 1934, s. 403. – (24) Olrik: Danmarks heltedigtning, I, s. 61–62. Brix: Analyser og Problemer, II, s. 27. – (25) Ewald i fortalen til Jopperts oversættelse, SS V, s. 243. – (26) SS V, s. 288 + note 8. – (27) Vedels Saxo, s. XXXIX. – (28) Om den musikalske struktur hos Gerstenberg, se A. M. Wagner: Heinrich Wilhelm von Gerstenberg und der Sturm und Drang, II, 1924, s. 321, 332, 335, 344–346. – (29) Anton Blanck: Den nordiska renässansen i sjuttonhundratalets litteratur, 1911, s. 208. – (30) Thomas Bartholin: Antiquitatum Danicarum de Causis Contemptæ a Danis adhuc Gentilibus Mortis Libri tres, 1689, undersøger på 700 sider årsagen til de hedenske daners dødsforagt. Den leende død nævnes her allerede s. 4. Olrik: Danmarks heltedigtning, I, s. 66: i oldtidskvadene er det – bortset fra det sene Krakumål – kun bifigurer af en vis råstærk type, som dør leende, et udtryk for trodsig selvbevidsthed ført ud i grimassen (i Bjarkemål således udtrykkelig ikke Biarke). Biarkes trods mod Odin i Bjarkemål, en videreførelse af troskaben mod Rolf til oprør mod valguden, har Ewald øjensynlig ikke forstået (i V.2), skønt han i kladden, SS V, s. 319, følger Vedels tekst nøje.

(31) Vedels Saxo, s. XXXVIII. – (32) Tanken på eftermælet er ikke nødvendigvis norrøn, se f. eks. Cassius og Brutus i Shakespeares *Julius Cæsar* (III.1). – (33) Toldberg: Det nordiske Element i Johs. Ewalds Digtning, s. 36–37. – (34) Olrik: Danmarks heltedigtning, I, s. 71–83. Brix: Analyser og Problemer, II, s. 29. – (35) En undtagelse er den autentisk virkende scene, hvor Hialte og Bølvise fylder hinandens sår med blodstillende græs hentet bag de store graner (IV.5). Et forlæg er ikke fundet. – (36) Ewald læste ikke islandsk, men havde i sin tid i domskolen i Slesvig læst sagaer og sagn på latin og svensk, *Hervarar Saga* v. Verelius 1672, Torfæus' *Series regum Danicæ* 1702 og Stephanius' Saxo-udgave 1644–45 (se *Johannes Ewalds Levnet og Meninger*, v. Louis Bobé 1911, s. 33 + kommentar s. 252; jf. SS IV, s. 250). Om det 18. årh.s nordiske novellister, se min: Den nordiske fortælling i det 18. århundrede, 1968. – (37) Brev fra Gerstenberg til Rahbek 8.12. 1818, i: Archiv für das Studium der neueren Sprachen und Literaturen,

bd. 136, 1917, s. 25. — (38) Henriques: Shakespeare og Danmark indtil 1840, s. 212–213. — (39) SS V, s. 244. — (40) Den danske Tilskuer, 1793, s. 560.

(41) Brix: Analyser og Problemer, II, s. 6–9; mere idealiseret opfattelse i Olrik: Danmarks heltedigtning, I, s. 63. — (42) SS V, s. 253 + note 9, s. 256 + note 3 og 9. — (43) Vedels Saxo, s. XXXV. — (44) I Vedels parafrase af Saxos latinske gendigtning af Bjarkemål har Ewald næppe kunnet se, at heroismen på lignende måde overvinder kærligheden i forholdet mellem Biarke og Rude. Olrik: Danmarks heltedigtning, I, s. 64: »Bjarke er så underlig lidt optaget af denne afsked, den dybe kærlighed synes ikke at høre med til hans væsen«. — (45) P. F. Suhm: Haldan, 1775, s. 38. Chr. Pram: Udvalgte digteriske Arbejder, III, 1826, s. 206 ff. A. Øhlenslæger: Erik og Roller, ved Viggo Bierring, 1897, sidste tekstsider. — (46) Adam Oehlenschläger i fortalen til *Nordiske Digte*, 1807 (*Poetiske Skrifter*, v. H. Topsøe-Jensen, III, 1928, s. 9), i fortalen til *Hrolf Krake*, 1828 (ibid. V, 1930, s. 160) og i *Erindringer*, I, 1850, s. 32–33. Grundtvig i sin dagbog 22.2. 1805, trykt i F. Rønning: N. F. S. Grundtvig, I.1, 1907, s. 160–161 (normaliseret ortografi), behandlet i min: N. F. S. Grundtvig. Skæbne og forsyn, 1965, s. 40–42. — (47) Adam Oehlenschläger: Hrolf Krake. Et Heltedigt, 1828: episk digt i 12 sange. Hrolf forstået som en ånd langt forud for sin tid, der bukker under for omgivningens barbari (Fortalen); forherligelse af freden, også skandinavistiske træk; Vedels Bjarkemålparafrase indlagt i sidste sang; objektiv homerisk fortællerholdning; versmålet tillempede Nibelungenvers i ustrofisk følge. Valdemar Rørdam: Kongeofret, 1927: femaktsdrama med mellemspil. Hrolvs død opfattet som et frivilligt offer for at forny Danmarks lykke, gøre Hlejres kraft udødelig og give ufødte slægter et lys af ære, »løfte Daners Hu, mens Verden står« (slutordene); Skuld, Hrut, Alfild og Thorvi ofrer sig også efter Hrolvs død; Bjarke-mål sparsomt anvendt i V. akt; stærkt norrøniserende og arkaiserende stil; versformen (uregelmæssige) blankvers. — (48) Jens Kruuse: Det følsomme Drama, 1934, s. 132 ff.